

An aerial photograph of a village with red-roofed houses and green fields. The text is overlaid on the top half of the image.

Nemeshany
és a
Nemeshanyi csipke
❧

Nemeshany

Nemeshany a Kisalföld déli peremén található 370 fős kistelepülés, Devecsertől 7 kilométerre, a Sümeg felé haladó közút két oldalán terül el. A faluba érkezőket gondozott porták képe fogadja, ami az itt lakók életkedvét, szorgalmát dicséri.

A település és környéke a korai idők óta kedvelt lakóhely volt, az itt talált kőeszközök, bronz tárgyak, római kori leletek az egykori virágzó élet nyomairól tanúskodnak. A honfoglalás idején a Lád-nemzetség telepedett meg a területen. A Hany településnévelő említése egy 1230-ban keletkezett oklevélből ismert. Az Árpád-házi királyok idején a zalai várföld részeként a várszolgák lakóhelye volt, míg a másik felét nemesek birtokolták. Később a nemesek adományként megszerezték a szomszédos várföldeket, amin az öröklés miatti birtokelaprózódások kis települések kialakulásához vezettek. Így jött létre Felsőhany, Középhany, Alsóhany, és a közös templom környékén Hanyszentgyörgy, ami a templom védőszentjéről, Szent Györgyről kapta a nevét.

A terület a török hódoltság alatt – az időszakos újratelepedések ellenére – többször is elnéptelenedett, és egészen a 18. század első harmadáig lakatlan maradt. Ezt követően a visszatérő nemesek fokozatosan benépesítették és felvirágoztatták a települést. Az egykori kisnemesség építészeti nyomai a hátrafelé hosszan elnyúló, oszlopos-tornácos házak formájában mind a mai napig megtekinthetők. 1775-től már tanítója és jegyzője is volt a településnek. Néhány évtized múlva a katolikus és evangélikus felekezet külön iskolát és tanítói lakást tartott fenn a növekvő számú lakosság számára.

A falu határában elsősorban szarvasmarhát, sertést tenyésztettek, és földműveléssel foglalkoztak, nagyrészt rozst, kukoricát termeltek. A közeli Somló hegy szőlői is jó munkalehetőséget kínáltak a lakosságnak. A településen keresztülvezető, a Budáról Grazba tartó postaút kedvezett a kereskedelemnek, terményt, állatot, meszet és bort vittek árusítani a közeli devecseri és sümegi vásárra.

A település most használatos nevét 1908-ban kapta. Nevében a „hany” kifejezés lápos, mocsaras, ingoványos tájat jelent, a „nemes” előtag pedig a község kishemesi lakóira utal.

A II. világháború után a megélhetés súlypontja áthelyeződött a termelő- és a háziipari szövetkezetekre, illetve a közeli városok gyáripára adott főként munkát a helybelieknek. A korábban Zala megyéhez tartozó települést 1950-ben Veszprém megyéhez csatolták.

Az 1989-es rendszerváltás után saját önkormányzata és polgármestere lett a településnek. Fokozatosan korszerűsítették a közműveket, a közintézményeket és a közösségi tereket is. A faluközpontban 1996-ban emlékparkot alakítottak ki, és a honfoglalás 1100. évfordulójára millecentenáriumi emlékművet avattak. 2000-ben a falunapon ünnepélyes keretek között adták át és szentelték fel Nemeshany címerét és zászlaját.

A lakosság két fő felekezetre, a római katolikusra és az evangélikusra oszlik, templomaik a központban, egymás mellett kaptak helyet.

A falu **Szűz Mária Szent Neve római katolikus templomát** 1797-1801 között építették, a középkori templom tégláinak felhasználásával. A későbarokk stílusú épület műemléki védelem alatt áll. Barokk oltárának festménye a templom védőszentjét, Szűz Máriát ábrázolja, két oldalán pedig – későbbi kiegészítésként – Szent István és Szent László királyunk szobra áll. Az épület 1994-ben felújításon esett át, ekkor kapta Závody Zoltán festőművész által készített három mennyezeti festményét is. A településen két kőkereszt, egy fakereszt, egy kis kápolna és egy Szentháromság szobor hirdeti a település egykori lakóinak vallásos szellemiségét.

Az **Evangélikus Leányegyházközség temploma** közvetlenül a katolikus templom szomszédságában helyezkedik el. Az 1876-ban épült, eklektikus stílusú épület kialakításában a gótika és a barokk stílusjegyei is felfedezhetőek. A templomtorony tetőzetének érdekessége, hogy a toronysisak az oldalfalaihoz képest 90 fokos szögben elfordítva épült meg. Téglalap alaprajzú hajójának belső tere puritán megjelenésű.

A szabályozás előtti bővizű, sebes folyású Kígyós-patak vizén régen kilenc vízimalom osztozott. Ebből a településen három volt, ma kettő áll még. Az egyik, a Sümeg felőli faluszél jobb oldalán, a fák közt megbújó első épület az ún. közbirtokossági malom. Ez volt a legkorszerűbb, turbinával működött.

A másik, a központtól nem messze található, gyönyörűen felújított épület a **Csizmadia vízimalom**. 1907-ben Hány Mihály molnár építtette, üzemeltetését előbb fia, Hány István, majd veje Csizmadia Bálint vitte tovább. 1952-ben államosították, korábbi tulajdonosa őrlőként dolgozhatott benne tovább. Rövidesen azonban a berendezéseket kidobva, magtárként funkcionált tovább a több szintes létesítmény. Két évtized múltán, leromlott állapotban sikerült visszavásárolni az épületet.

2001-ben Csizmadia Elemér és fia hozzáfogtak a teljes körű felújításhoz. A malombelsőt egy hasonló nagyságú herendi vízimalom berendezésének segítségével állították helyre. Az épület előtt a nagy vízikerekhez kapcsolódóan még az egykori patakmedret is szakaszosan visszaállították.

Ma a Podmaniczky-díjjal kitüntetett vízimalom múzeummékként működik. 2003 óta – a malom melletti házban nevelkedett– Csizmadia Elemér kalauzolja az érdeklődőket. Segítségével megelevenedik édesapja, nagypapja és dédapja öröksége, a molnárok élete, a vízimalom felépítése, működése. A malomhoz egy őshonos állatokat bemutató porta is tartozik. A szomszédos telken a **Malomkő Fogadó** és a **Vízimolnár Vendégház** is megnyitotta kapuit a pihenésre és tartalmas kikapcsolódásra vágyó szállóvendégek előtt.

2013-ban készült el a Nemeshanyért Egyesület kezelésében lévő **Nemeshanyi Tájház**. A régi parasztportát az önkormányzat ajánlotta fel, ami a felújítás után Nemeshany múltját és jelenét, kulturális örökségét kívánja megőrizni és bemutatni az utókor számára. Az épület berendezését helyi és elszármazott lakosok ajánlották fel a tájház számára. E mellett kézműves bemutatók, gyerekprogramok teszik élővé a helyet.

A falu végén, a Sümegre vezető út jobb oldalán található a **Koplalói csárda**. Nevét arról kapta, hogy csak italt mértek benne, étellel nem kínálták az arra utazókat, csupán a lovak kaptak takarmányt. A csárdáról Jókai Mór is megemlékezett az 1846-ban írt Hétköznapi című regényében. Az épület ma családi házként funkcionál, közigazgatásilag Bodorfa része.

A Tonus Peregrinus Hagymányórzó Egyesület által működtetett **Pajtaszínház** üde színfoltja a település kulturális életének. A régi, romos melléképület újjászületésével nemcsak egy, a régi faluképhez hozzátartozó épületet sikerült megmenteni, hanem bővült a kistelepülés kulturális kínálata is. A Pajtaszínház falai között tartanak néptánc- és hangszerbemutatót, kiállításokat, tematikus táborokat, zenekari próbákat, például a közelmúltban alakult, zeneakadémistákból álló Era Nova vonós kamarazenekar is itt tartja nyári koncertsorozata előtt a közös felkészülést.

A természetközeli, vidéki hangulatot kedvelők családi eseményeket is szívesen tartanak itt. Lakodalmak, évfordulók, születésnapok, keresztelők kedvelt helyszíne a nagy befogadóképességű, rusztikus Pajtaszínház. A **Kemencés Vendégház** pedig ideális szálláshelyet és pihentető környezetet nyújt családok, barátok nyugodt kikapcsolódásához.

A Nemeshanyból induló turistautak a környék felfedezésére csábítanak. A közelben található a Gyepükajánhoz tartozó **Árpád-kori Csonkatorony**, ahol az egykori Nagykeszi település apró templomának romjai járhatóak körbe. Illetve innen érhetőek el legkönnyebben a település határában található **Sárosfőpusztai-halastavak** értékes természetvédelmi területe. A Kígyós-patak felduzzasztásával kialakított, 32 hektárnyi tórendszer és a környező erdőségből álló élőhely számos madárnak ad otthont, vonulási időben különleges madarak pihenőhelye is egyben. Látható itt például réti sas, héja, gyurgyalag, fekete gólya, kis sárszalonka vagy pettyes vízcisibe is. A terület bejárásához érdemes helyi képzett idegenvezető segítségét igénybe venni.

Nemeshanyi csipke

A különleges nemeshanyi varrott csipke kitalálója **Tóth Mária** (1905–1974), a helyi kovácmester lánya volt. Már kisgyermek korában ügyesen kézimunkázott, később hímzett terítők eladásából családja szűkös megélhetésén próbált segíteni. A varrott csipke elkészítéséhez szükséges technikai tudásának alapjait az 1920-as évek második felében, budapesti tartózkodása alatt tanulta meg. Bár csak hat elemet végzett, és senki sem tanította rajzolni, mégis nagyon jóstílus- és arányérzékkel rajzolta meg csipketerveit, és dolgozta ki hozzá a megfelelő csipketechnikát.

Első munkái a rábaközi fehérhímzés pókolásaiból kialakított varrott csipkék voltak, amiket zárt alakzatba rendezett, változatosan beszövött körök jellemeztek. Ezt a csipkefajta feltehetően Budapesten ismerte meg Tóth Mária, de saját ízlését hozzátevé fokozatosan tovább alakította, „tökmagos” összekötést, „stilizált margarétát”, „gitteres” háttérrel alkalmazva. A kör alakú beszövések között megjelenő szív motívum tette igazán egyedivé munkáit.

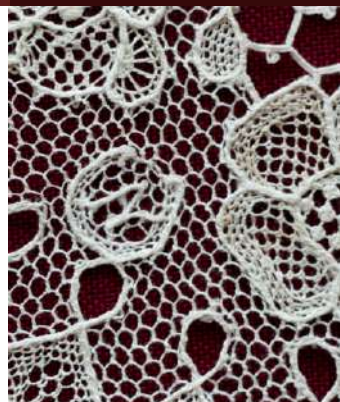

Vásárlói kérésére újfajta, tüllhálós háttérű csipkét dolgozott ki. Itt rajzban már nagyobb lehetőségek nyíltak meg előtte. A szív mellett kedvelt mintája volt a rózsa, tulipán, vadrózsa, fukszia és a búzakalász is. Csipkéinek szabadrajzú változatában már egyre több öltéskombináció jelent meg. Csipkéit 1945-ig az alapkitöltésbe varrt patkó alakú védjeggyel látta el, amiben a „T” és az „M” az alkotó nevének kezdőbetűit, míg az „N” Nemeshanyt, a készítés helyét, a szülőfalut jelöli.

Tóth Mária eredeti rajza.

Az 1957-es tanfolyam után a patkóban már csak az N betű szerepelt. A patkóformával kovács édesapjának állított emléket.

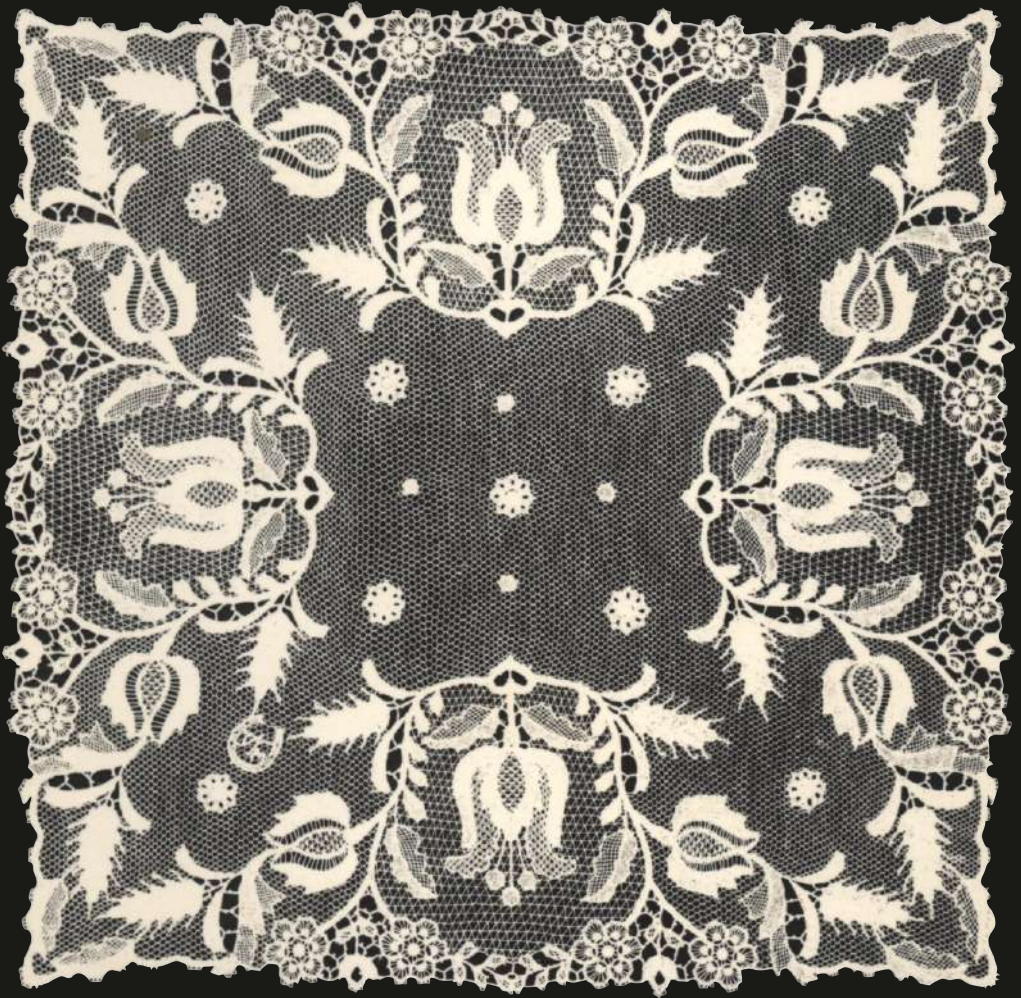

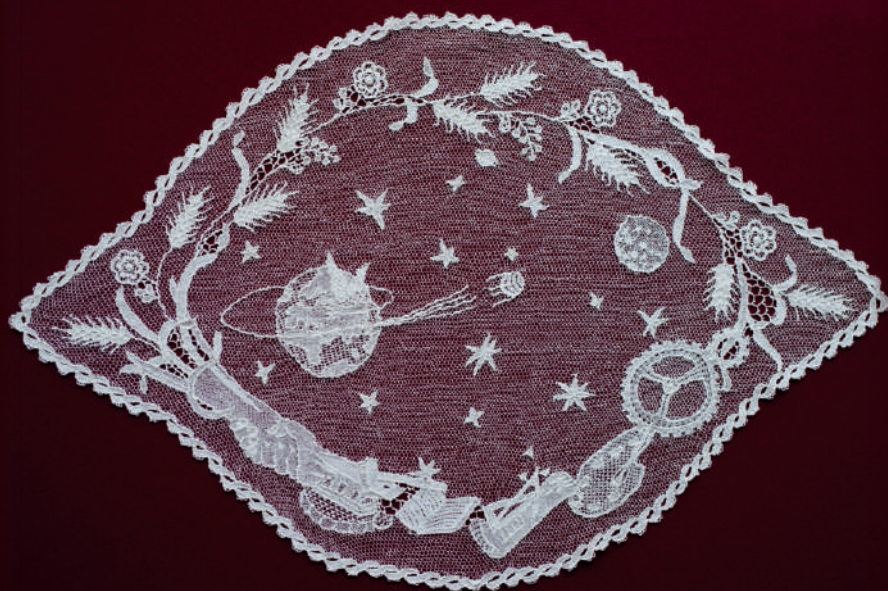

Csipkéivel az iparművészet és a háziipar termékeit bemutató kiállításokon egyaránt nagy sikerrel szerepelt. 1933-ban Somlóvásárhelyen aranyéremmel tüntette ki a kiállítást rendező Országos Földműves Szövetség. Devecseri kézimunka kiállítását 1936-ban arany oklevéllel jutalmazták. A legnagyobb hivatalos elismerést az 1937-ben Párizsban megrendezett Nemzetközi Kézműipari Kiállításon kapott Különdíj (Diplome d'Honneur) hozta meg számára.

Jellegzetes csipkéje hamarosan keresett népművészeti termék lett. A megnövekedett igények kielégítésére 1937-ben állami támogatással négy hónapos háziipari tanfolyamot indított Nemeshanyban és a környékbeli településeken. Termékeiket a Tihanyi Népművészeti Házban, budapesti kézimunka üzletekben is lehetett kapni, de egyéni megrendelésekre is sokat dolgozott állandó munkát biztosítva csipkevarróinak.

A II. világháború után, a népi iparművészet feltámasztására irányuló törekvéseknek köszönhetően az 1950-es években újraindult a csipkevarrás Nemeshanyban S. Tóth Mária vezetésével. Újra oktatta a csipkekészítést, melynek eredményeként 1958-ban nyolc leány tett eredményes csipkevarró vizsgát. Ő irányította a Pápai Háziipari Szövetkezet nemeshanyi részlegét is. A műhely munkáját a Jubiláris Népi Iparművészeti kiállításon elismerő oklevéllel jutalmazták.

1958-ban S. Tóth Máriát munkássága alapján a Népi Iparművészeti Tanács népi iparművésznek ismerte el. Életművének egyik legjelentősebb darabja az ún. „Hruscsov-terítő”, amit a Magyar Nők Országos Szövetségének felkérésére készített el 1958-ban Hruscsov felesége számára, magyarországi látogatása emlékére.

1960-as években, a csökkenő kereslet miatt megszűnt a nemeshanyi csipkeműhely. S. Tóth Mária egyéni alkotóként dolgozott tovább, de próbálkozásai a csipkevarrás életben tartására kevés sikerrel jártak. 1974-ben halálával úgy tűnt, a nemeshanyi csipke története befejeződik.

Nemeshanyi csipke felélesztése

Devecsei Gáborné Ildikó 1998-ban kezdő csipkekészítőként, szakirodalom után kutatva találkozott először a nemeshanyi csipkével. A Néprajzi Múzeum Irattárában talált rá Németh József sümegi tanító 1959-ben, a nemeshanyi csipkéről írt pályázatára. Ez a képekkel gazdagon illusztrált dolgozat keltette fel érdeklődését az ismeretlen varrott csipke iránt. Szeretett volna róla minél több információt megtudni és a csipke készítését is elsajátítani.

Egy évtizedes kutatómunka, visszaemlékezések, hagyatéki anyagok, újságcikkek, csipkerajzok tanulmányozása, régi csipkék gyűjtése és elemzése során sikerült feltárni S. Tóth Mária munkásságát és a hozzá kapcsolódó nemeshanyi csipke történetét. Hosszas kísérletezés után sikerült felélesztenie a csipke készítését is, ami mára újra országosan ismert csipkefajta lett. Nemeshany község Önkormányzatával 1999-től közösen munkálkodnak a hagyományok feltárásán és megőrzésén.

A felélesztett nemeshanyi csipke első nyilvános bemutatkozására 2000 júniusában Budapesten a Duna Palotában, a Magyar Csipkeközpont Alapítvány kiállításán került sor. A többi magyar csipkefajta mellett méltán felsorakozott a néhány évvel korábban felfedezett nemeshanyi csipke is. Itt adományozta S. Tóth Mária menyé, Tóth G. Andrásné a családban megőrzött okleveleket, csipkéket, fényképeket Nemeshany községnek, ami a faluközösség mellett a további kutatásoknak is felbecsülhetetlen alapjául szolgált.

2002 januártól– majdnem 50 év kihagyás után – tanfolyami keretek között újraindult a nemeshanyi csipke készítése a településen lakók, és a környékbeli érdeklődők számára. Az itt tanult új csipkevarrók 2003-ban Budapesten a Magyarok Házában, a Magyar Csipkeverők Egyesülete kiállításán szerepeltek első alkalommal.

Csipkéiket Devecsei Gáborné vezetésével S. Tóth Mária régi rajzainak felhasználásával tervezték és készítették az alkotók. Eredeti nemeshanyi csipkék mellett Trombitás Ferencné (Tapolca), Berki Józsefné (Sümeg) és Pethő Gyuláné (Sümeg) gallérjai és terítői voltak kiállítva. Az első csoportból néhányan azóta is rendszeresen készítik a hanyi varrott csipkét, és országos kiállításokon (pl. Budapest, Kiskunhalas, Devecser) sorra sikerrel szerepelnek.

2004. május 1-én, az újonnan épült Faluház átadásával együtt, a Faluház épületében megnyílt a nemeshanyi csipke történetét eredeti dokumentumokkal, rajzokkal, képekkel, csipkékkal bemutató állandó kiállítás. A kiállításon megtekinthető, a községnek ajándékozott hagyatékokért Tóth G. Andrásné Máriának, Tóth Zoltánnak és feleségének, Dr. Perényi Ödönné Világhy Imréné hagyatékból

az örökösöknek, Tomor Sándor plébános örököseinek tartozunk köszönettel. A bemutató anyag napjainkban is fokozatosan bővül az időközben előkerült, a településnek adományozott munkákkal.

2008-ban Devecsei Gáborné vezetésével megalakult a Hagyományőrző Csipkebarátok Csoportja. Tagjai a Nemeshanyban, Devecserben, Káptalanfán és Sümegen lakó csipkekészítők lettek. Munkájuk középpontjában a nemeshanyi csipke áll, de a vert csipke készítését is többen megtanulták és kedvteléssel művelik. Összejöveteleiket havonta egyszer a nemeshanyi Faluházban tartják, illetve mesterségbemutatókon, szakmai rendezvényeken, továbbképzéseken vesznek részt. Rendszeresen bemutatóznak például a Művészetek Völgyében (Kapolcs), a Mesterségek Ünnepén (Budapest), a Magyarok Világtalálkozóján (Budapest), a hazai csipkekiállításokon és konferenciákon (pl. Kozárd, Kiskunhalas, Nagykálló), illetve Ajkán, Devecserben, Sümegen, Csabrendeken, Kislődön. Ettől az évtől kezdve Nemeshany Község Önkormányzata, a Nemeshanyért Egyesület és a

Hagyományörző Csipkebarátok összefogásával minden évben megszervezésre kerül a helyi Csipkekészítő tábor. Célja a nemeshanyi varrott csipke és egyéb csipkefajták készítésének megismertetése a résztvevőkkel. Tudásukat szívesen megosztják a gyermekekkel is, akik tovább viszik ezt a szép mesterséget.

2013-ban Devecsei Gáborné a tizenöt év alatt összegyűjtött kutatásait összegezve „A nemeshanyi csipke” címmel pályázatot nyújtott be a Magyar Néprajzi Társaság I. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatára, amivel kiemelkedő helyezést ért el, és munkájáért megkapta a Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula emlékérmét is. Dolgozatát ma ott őrzik a Néprajzi Múzeum Irattárában, ahol Németh József dolgozatát, amiből kiindult az egész kutatás. Még ebben az évben a Nemeshanyi Tájháza megnyitóján a település Nemeshanyi Kultúrájáért emléklappal köszönte meg tevékenységét.

A nemeshanyi csipkekészítők napjainkban is varrják régi és új mintájú nemeshanyi csipkéket, alkotásaikkal szakmai kiállításokon és pályázatokon sikerrel szerepelnek. 2017-ben az ajkai Városi Múzeumban volt a Csipkebarátok csoportjának első, nagy összefoglaló kiállítása, ami az addigi tevékenységüket mutatta be.

2014-ben Nagykállóban, a Csipkekészítők VI. Országos Konferenciájának pályázatán Egyedné Varga Piroska pókos csipkéjével II. helyezést ért el. Ebben az évben a nemeshanyi csipkekészítő gyerekek a gyerekpályázaton négy díjat is nyertek. 2016-ban a Kiskunhalasi Csipkekiállítás „Újjászületés” című pályázatán Molnár Nelli (Nelli Molinari Jewelry) a nemeshanyi pókos csipke felhasználásával készült arany ékszerével III. díjat kapott. Ezen a kiállításon a közönségdíjat Egyedné Varga Piroska pókos terítője hozta el.

Nemeshany Község Önkormányzata, a Nemeshanyért Egyesület és a helyi Hagyományörző csipkebarátok csoportja 2017-ben első alkalommal, hagyományteremtő szándékkal szervezte meg országos csipkekonferenciáját és -találkozóját „Levegőben tűvel, párnán orsóval – örökségünk a csipkekészítés” címmel. Célja a csipkekészítés népszerűsítése, valamint a tudatos amatőr néprajzi gyűjtőmunka és a feledésbe merült kézműves mesterségek iránti érdeklődés felkeltése volt. A kétévente (eddig 2019, 2021) megrendezésre kerülő négy napos szakmai rendezvény a magyarországi csipkekészítőknek nyújt szakmai továbbképzést, ismerkedési, kapcsolattartási és bemutatkozási lehetőséget. Külföldi közönség előtt első alkalommal 2012-ben, a szlovákiai Betlérén Nemzetközi Csipkés találkozó keretei között láthatta a közönség. A franciaországi Caenban 2018-ban, Blavozyban 2018 és 2019-ben, 2021 őszén pedig a 25. Lepoglavai Nemzetközi Csipkefesztiválon (Horvátország) szerepeltek a régi és új nemeshanyi csipkék.

„Ma már elmondhatom, hogy sikerült feltámasztani és tovább adni, ha szűk körben is ezt a feledésbe merült csipkekészítési technikát. S. Tóth Mária régi rajzai újra életre keltek a szorgos női kezek alatt, megőrizve a ránk maradt hagyományt a jelen és a jövő számára.” (Devecsei Gáborné)

Felhasznált irodalom:

Devecsei Gáborné: A nemesyhanyi csipke múltja és jelene. Kézirat. 2013.

Farkas Győző: Az öreghegy árnyékában. 1990.

Kardos Róbert: Ahol a patak kanyarog. Nemesyhany, Gyepükaján, Káptalanfa, Bodorfa. 2009.

Meszleny Zita: A malomhoz ne nyúljatok. Magyar Krónika 77., 2021. október

Mód Miklós (főszerk.): A helység varázsa. Somló és Sümeg vidéke. é.n.

Németh József: A nemesyhanyi csipke. Kézirat. 1959.

Fényképek: A kiadvány fényképeit Mészáros Norbert készítette, kivéve 10–11. oldalon Kiss Attila, illetve 12., 16., 17., 20–23., 25. oldalon Devecsei Gábor fényképei.

Festmények: Boldizsár Zsolt: 3. old.; Závody Zoltán: 4. old közepe

A nemesanyai csipkéket varrták:

Bakos Béláné: 26. old.

Egyed Ferencné: első belső borító, 27–28. old.

Nagy Jánosné: 24. old, hátsó belső borító

Szabó Jenőné: 12. old.

S. Tóth Mária: 13. old. alsó, 14., 15., 17–19. old.

1957-es tanfolyami munka: 13. old. felső

Készült a **TOP-5.3.1-16-VE1-2017-00011** „Helyi identitás és kohézió erősítése a Sümegi Járásban -Együttműködve a térségünk értékeiért” c. pályázat keretében.

Felelős kiadó: Sümeg Város Önkormányzata
8330 Sümeg, Béke tér 7.
Összeállította: Nemeshany Község Önkormányzata
Nevek: Vesztróczi Attila, Erdei T. Lilla
Szerkesztés, nyomdai kivitelezés:
GA Design & Marketing Kft.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE